

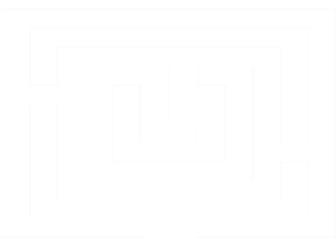


KRIG, HELTE OG MONUMENTER

TIL ELEVEN

Museum Vestfyn

www.museumvestfyn.dk



Krig, helte og monumenter

Introduktion til forløbet

Forløbet *Krig, helte og monumenter* giver dig en baggrundsviden som du kan bruge til selv at skabe et heltemonument. Det kan være både digte, sange, fysiske monumenter, malerier, eller andet. Heltemonumenter er kendetegnet ved:

- at erindre fortiden samt opdrage eftertiden i den rette ånd.

Dette hæfte vil give dig vigtig information om, hvordan samtiden har tænkt om rejsning og ændring af monumenter. Hæftet indeholder også oplysninger om, hvor du kan finde mere viden. De monumenter som vi arbejder med her, knytter sig til Englandskrigene, og især årene 1801 og 1808, og helten som behandles, er Peter Willemoes.

Hæftet *Kildebank* samler bl.a. nogle af de arkivalier, som kan give dig et dybere indblik i overvejelserne bag ændring af et monument.

Til forløbet er der udarbejdet ekspertvideoer samt en video, som udfordrer dig kreativt.

Videoer og links:

Ekspert i søkrigshistorie, Morten Tinning, fortæller om Slaget:

- Morten Tinning: *Peter Willemoes' rolle:*
[Morten - Peter Willemoes' rolle - YouTube](#)
- Morten Tinning: *Hvem var vinderen:*
[Morten - Hvem var vinderen - YouTube](#)
- Morten Tinning: *Hvem havde de sejeste skibe:*
[Morten - Hvem havde de sejeste skibe - YouTube](#)

- Morten Tinning: *Der københavnske publikum:*
[Morten - Det københavnske publikum - YouTube](#)

Ekspert i helte, Tea Dahl Christensen, fortæller om maleriet *Peter Willemoes om bord på det Gernerske flådebatteri no.1*, malet af Chr. Møhlsted i 1901, og betydningen af maleriet som del af Danmarks historie og selvforståelse:

- Tea Dahl Christensen: *Om maleriet som del af den danske selvforståelse:*
[TEA - MALERIET - YOUTUBE](#)
- Tea Dahl Christensen: *Maleriet kommer til Assens:*
[Tea - Maleriet 2 - YouTube](#)

Videoen *En kreativ udfordring* sætter spot på de virkemidler, som er brugt for at fremstille helten i monumenter. (Skulptur og maleri af Peter Willemoes).

[Museum Vestfyn - Kreativ Udfordring - krig, helte og monumenter](#)

Forløbet udfordrer dig til at:

- Skabe et heltemonument som viser dine værdier.
- Du skal kunne forklare dine valg og fravalg, og kunne sætte dit produkt ind i en historisk kontekst.

Helte – hvad, hvorfor, hvordan?:

Hvad er en helt, og har vi fortsat brug for helte i dag? Vi kigger nu nærmere på, hvordan eftertiden har fremstillet helten gennem skulpturer og monumenter, og på den måde arbejder vi med monumenter som kulturudtryk. Du får samtidig kompetencer til at se på monumenter som kilder til historien, og således blive klædt på til f.eks. projektopgave o.l.



HVAD ER EN HELT?

Helten er noget, vi skaber i fællesskab. En helt i et fællesskab behøver ikke være helt i et andet fællesskab. Der kan være forskellige måder at definere en helt på.

Én definition:

Helt: menneske, der udfører så store gerninger, fx i krig, at han får særstatus som person, der befinder sig imellem det guddommelige og det menneskelige plan". (Kilde: Den Store Danske Nordisk Mytologi)

"Helt" er et mærkat, som samfundet omkring en person giver vedkommende, og det afspejles i den måde, hvorpå samfundet forholder sig til vedkommende og til det, vedkommende har udrettet. Som definitionen ovenover viser, har det ofte været knyttet til det maskuline og til handlinger i krig.

HVAD BRUGER VI HELTEN TIL?

- Den måde, hvorpå fællesskabet idealiserer helten, har en opdragende funktion.
- De karaktertræk, som helten fremhæves med, viser os, hvilke karaktertræk vi bør efterstræbe i vores samfund.
- Helten forbindes også ofte med etablering eller styrkelse af et nationalt fællesskab. Helten skaber således et "vi" / "os".

HAR VI STADIG BRUG FOR HELTE?

I Assens kommune har Peter Willemoes stadig en aktiv heltestatus. Det kommer til udtryk bl.a. i den måde, hvorpå nutidens mennesker stadig anvender Willemoes til at navngive og markere begivenheder.

Hvem var Peter Willemoes -hvorfor var han helt?

Peter Willemoes blev født i Østergade 36 i Assens i året 1783. Da han var 12 år gammel, rejste han til København for at blive uddannet på søkadetsakademiet.

Den 2. april 1801 gik englænderne til angreb på Danmark fordi Danmark havde stillet sig i en position, hvor man handlede varer med alle og ikke tog parti i den krig, der var mellem England og Frankrig. England ønskede at Danmark ikke handlede med Frankrig, men danskerne synes de kunne handle med dem, der ville handle med dem.

Der udspillede sig derfor et søslag i København, som fik navnet Slaget på Reden. Peter Willemoes var 17 år gammel, da han som sekondløjtnant fik kommando over flådebatteri nr. 1, som var en tømmerflåde med 24 kanoner. Den danske flåde var uforberedt på krig, og skibene var afrigget for vinteren (det vil sige, at alle sejl og master mm. var taget ned for vinteren). Peter Willemoes' tømmerflåde lå overfor de to store engelske linjeskibe Elephant og Ganges, og både de danske og engelske sømænd kunne se Peter Willemoes'

ihærdige indsats for at forsvare den danske flåde mod englændernes angreb. Han blev derfor allerede opfattet som helt mens han levede. Peter døde 7 år senere, under slaget ved Sjællands Odde i 1808. Her var han om bord på linjeskibet Prinds Christian Frederik, som blev jagtet af englænderne ud for Sjællands Odde. For at englænderne ikke skulle kunne overtage skibet, sejlede de danske sømænd skibet på grund. I dette slag blev der også skudt med kanoner, og Peter Willemoes blev ramt i hovedet og døde.

HVORDAN "LEVER" HELTEN PETER WILLEMOES I DAG?

- I mange tilfælde lever en helt videre i gadenavne, navne på offentlige bygninger og pladser, produkter mm. Dette finder vi mange eksempler på i vores kommune:

Bygningen, hvor Peter Willemoes blev født, hedder Willemoesgaarden, og i bygningen finder du en udstilling om Willemoes og om helten.

Pladser og gader er opkaldt efter Willemoes: *Peter Willemoes Plads, Willemoesgade.*

Skole er opkaldt efter Willemoes: *Peter Willemoes Skolen*

Hvis man er over 16 år, kan man købe *Willemoes-øl.*

- Helten bliver også mindet ved at man rejser mindesmærker og monumenter.

I dag kan du se en skulptur af Peter Willemoes på Assens Havn. Her står han afbildet med det tøj, han bar i sin rolle som sekondløjtnant. Det var hans titel da han ledede flådebatteri nr. 1. i året 1801, under englændernes angreb på Københavns flåde. Det var her han virkelig gjorde sig bemærket som del af heltefortællingen - både hos fjenden og hos danskerne - som en søkrigshelt.

- Helten bliver mindet ved uddeling af priser:

Hvert år siden 2009, har Assens Kommune uddelt en hæderspris til en af kommunens borgere, der har gjort noget særligt og bemærkelsesværdigt for fællesskabet - "og udøvet Willemoesånd". Her kan du læse mere om, hvilke karaktertræk man bør efterstræbe, hvis man skal udøve "Willemoesånd": <https://www.assens.dk/vaer-aktiv/giv-en-haand/willemoesprisen/>

Det var en privat gruppe, Willemoesgruppen, som tog initiativet til prisen i 2001, men kommunen overtog altså ansvaret for prisen og prisuddelingen i 2009.

Monumenter – hvad, hvordan, hvorfor?

HVAD ER ET MONUMENT?

Ordet *monument* betyder det sammen som *mindesmærke*. Ordet stammer fra latin (*monere*) som betyder *påminde*. Dem, der mindes noget eller nogen, udgør et fællesskab, enten det er lokalt, nationalt, eller andet.

Monumenter kan ses som tidens spejl. De viser os, hvad en bestemt tid opfatter som hæderfuldt og prisværdigt. I monumenternes udformning afspejler de forskellige grader af selviscenesættelse, heroisme, patriotisme, nationalisme sig. Man kan sige, at monumenterne er en fastfrysning af en måde at fortolke fortiden på. Men samfundsudviklingen er jo karakteriseret ved forandringer. Derfor er der sket udskiftninger i og ændringer i mindesmærkerne. Disse ændringer kan også sige noget om ændringer i samfundet. På den måde er monumenter og mindesmærker kulturelle udtryk, som fortæller noget om den tid de er rejst i og de ændringer, som samfundet har gennemgået, hvor monumentet er ændret eller fjernet.

Mindesmærkerne er tavse i sig selv, men de er udtryk som man fortolker. Man kan være uenige om, hvilken betydning som ligger i mindesmærkerne, derfor er det vigtigt at argumentere for, hvorfor man tolker som man gør.

STATUER OG MONUMENTER AF HELTEN

Når du besøger byer i Danmark eller i udlandet, kan du ofte se skulpturer og monumenter i byrummet. Det kan være en lokal eller national helt som bliver hædret gennem statuen. Den måde, hvorpå statuen ser ud, gør at man kan fortolke de vigtige ting der gør, at vedkommende er en helt, og man kan stille spørgsmål som:

- Kan jeg se helten udstyret med værdier som gør, at jeg skal forstå hvad der er ærværdigt og heltemodigt?
- Kan jeg se noget som tyder på, at denne helt knytter sig til et bestemt fællesskab - et "os"?

Det kan være den måde en skulptur bærer sit tøj, hvordan skulpturen står, eller de ting som følger helten med ind i skulpturen eller monumentet som gør, at vi tolker monumentet på en bestemt måde. Det er også væsentligt at se på hvem der rejser skulpturen/monumentet - hvis helt taler vi om? Og hvornår bliver monumentet rejst - hvordan ser verden ud på det tidspunkt, hvilke værdier er væsentlige at fremhæve hos helten?

I Assens kan du se et monument som hædrer søhelten Peter Willemoes. Monumentet har en ændringshistorie, som vi i det følgende dykker ned i.

Monument med statue af Peter Willemoes – en case:

Hvem har lavet statuen?



Statuen af Peter Willemoes er lavet af professor i billedhuggerkunst, Chr. Carl Peters i 1879 og den blev afsløret på Willemoes fødselsdag den 11. maj 1902, med placering tæt på det gamle posthus. Inden den blev sat op i Assens, havde den stået på Odense Museum og på Københavns rådhus.

Hvem sørgede for, at statuen kom til Assens?

Det var en kreds af 75 betydningsfulde mænd i Assens og omegn, der omkring år 1900 dannede en komité med det formål at rejse en statue i Assens på 100 årsdagen for Slaget på Reden. Vi finder købmænd og apoteker blandt disse. Flere af dem, der stod bag komitéen, var vigtige kræfter for at få byen til at udvikle sig. De arbejdede bl.a. hårdt for at der kom jernbane til byen i 1884, og på den måde var de vigtige for at byen udviklede sig i en svær tid.

Fakta om statuen:

Statuen er støbt af 3000 pund kanonmalm. (1500 kg.) Ifølge aviserne, stillede regeringen de nødvendige kanoner til rådighed fra marinens arsenal for at støbe den. Statuen er opført i en størrelse som svarer til 1 ½ legemsstørrelse. Helten er afbildet med sin uniform, sin luntestok i højre hånd og en kanonkugle ved venstre fod. I en kunstnerisk vurdering hedder det: *Peters Statuette viser det lune og den stilfærdige karaktersans, som kendetegner generationen, hvor den er bedst og mest sig selv.* Han står på en stensokkel.

Den første placering af statuen

I 1902 blev statuen rejst ved det gamle posthus ved vejkrydset Willemoesgade / Søndre Ringvej i Assens by. Planen var, at afsløringen skulle ske den 2. april - på dagen for Slaget på Reden, hvor Willemoes fik sin heltestatus. Det blev dog først klar til afsløring på Willemoes' fødselsdag den 11. maj. 3000 mennesker mødte op til afsløringen. Her ser vi, at statuen står på et fundament, som er bygget op af flere tilhuggede granit sten. Det er en almindelig måde, hvorpå helten præsenteres. Højden op til den øverste sokkel svarer til ca. højden på en voksen person. Skulpturen står ovenpå soklen, og Peter bliver derfor noget højere end dem, der kigger på ham. Den gang som nu stod han med ryggen mod vandet, eller om man vil - med vandet som baggrund for sin positur.



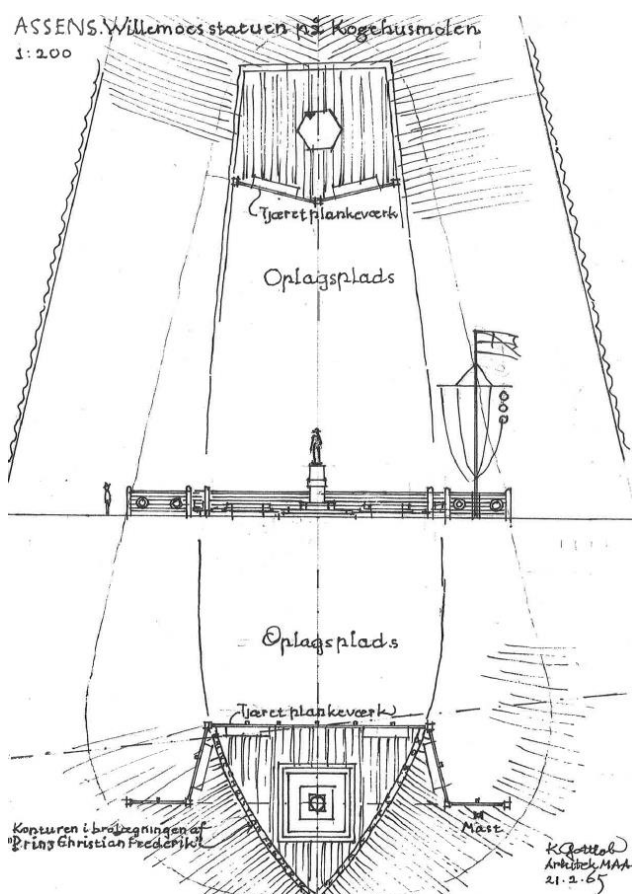
Der er ved særlige lejligheder blevet afholdt kransenedlæggelse ved monumentet og afholdt mindefester, hvor folk har klædt sig i tidsrigtige dragter og kommet sejlene ind til havnen, hvor den røde løber har været rullet ud. F.eks. blev 100 årsdagen for slaget ved Sjællands Odde markeret på denne måde, den 22. marts 1908.

Planlægning af ny placering:

Flytningen af statuen blev nødvendig, da vejen skulle udvides, og det ikke længere var plads til skulpturen på dens aktuelle placering. I 1971 afsløredes det "nye" Willemoes-monument på Kogehusmolen ved Assens Havn. Både placering og det overordnede udtryk på monumentet blev ændret.

Gennem brevveksling mellem direktør købmand Arne Plum fra Assens og professor og arkitekt K. Gottlob fra et arkitektfirma i København, kan man få indblik i, hvilke overvejelser som lå til grund for valg af ny placering samt bekymringer for, om de nødvendige foranstaltninger blev taget for at skulpturen skulle få værdige rammer. Brevene kan du se i hæftet *Kildebank*.

Professor Gottlob foreslog, at den nye placering skulle være på kogehusmolen, under forudsætning af, at der blev foretaget nødvendige indretninger af området. Stedet bar som udgangspunkt præg af at være et arbejdssted, hvor gods blev anbragt, og det var selvfølgelig vigtigt, at statuen ikke blev forvekslet med havnegods. Til gengæld kunne havnegodset være del af udtrykket, da det relaterede sig til Willemoes' hverdag som sømand. Gottlob foreslog derfor bl.a. at statuen blev anbragt på en meget høj sokkel, 9 x 9 m. Samtidig foreslog han nye elementer omkring statuen: Palisade omkring statuen, som vakte maritime associationer.



På tegningen ses også konturen af skibet Prinds Christian Frederik, som var det skib, hvorpå Peter Willemoes døde. Gottlob skriver, at målene på skibet er 55 x 16 m og passer perfekt til den plads, som er til rådighed på molen. Han foreslår terrænbelægning af brosten med søsten, samt sten rundt kanten – måske hentet fra Sjællands Odde.

Flytning af statue og ændring af monument:

I 1971 blev statuen endelig flyttet fra sin oprindelige placering ved Willemoesgade og ned på kogehusmolen. Samtidig kommer fortællingen om linjeskibet og nærheden til

havet/vandet tydeligere frem i det nye monument. Monumentet ser ikke helt ud som Arkitekt Gottlobs forslag, men nogle af elementerne kan vi se er blevet realiseret:



Foto: Museum Vestfyn 2023.

Statuen har i dag den ekstra store og kvadratiske sokkel som gør, at Peter Willemoes kommer højere op end på sin tidligere placering.

Selv om det ikke er så tydelig når man står på bakkeniveau, så er der i dag den stensætning, som skal vise omridset af linjeskibet Prinds Christian Frederik. (I videoen *En kreativ udfordring* vil du kunne se monumentet fra oven, hvor skibskonturen er mere tydelig)

Kogehuset og statuen er placeret på steder, hvor der ville have stået skibsmaster på at skib.

I tillæg til den oprindelige statue, har vi i dag følgende elementer som del af monumentet:

- Nærhed til vandet
- Statuen stående som en mast på konturen af det skib, hvorpå han døde
- Det fredede kogehus, som også knytter sig til sømændenes vilkår i havn.

KREATIV UDFORDRING:

Krige forbindes ikke alene med værdier som *heltemod* og *tapperhed*, men også *udholdenhed*, *snarrådighed*, *troskab mod kongen* og *kærlighed til fædrelandet*. Monumentet på havnen i Assens er blot et af flere monumenter, som refererer til Englandskrigene. I alt er der registreret 19 mindesmærker, hvoraf to af dem er i Assens: statuen på Assens havn og en mindetavle, som du kan se inde i Willemoesgaarden.

Nu udfordres du til at:

- Skabe et heltemonument som viser *dine* værdier og holdninger.
- Du skal kunne forklare dine valg og fravalg i forhold til, hvordan du tænker, at dit monument skal se ud.
- Du skal derefter sætte dit produkt ind i en historisk kontekst - hvordan er dit heltemonument ens/anderledes i forhold til tidligere tiders monumenter? Hvordan har du tænkt i forhold til traditionen om hvem, som ofte bliver foreviget igennem heltemonumentet?
-

Held og lykke :-)

Værdt at vide:

endte med dansk nederlag, og ca. 700 personer døde og ca. 900 blev såret. Derudover blev 1780 danske søfolk taget til fange og ført til England. Det svarede til ca. 1 tredjedel af flådens danske mandskab. Selv om Danmark tabte kampen, fokuserede man på det mod, det danske mandskab havde udøvet i den ulige kamp. Oplevelsen af slaget gik fra at være en heltedåd til at være en sejr, selv om det var England som faktisk vandt slaget. Du kan se og høre ekspert Morten Tinning fortælle om slaget når du besøger udstillingen i Willemoesgaarden, eller se henvisningerne i introduktionen.

➤ **Afrigget:**

Et skibs rigning er en samlet betegnelse for master, tovværk og sejl. Når et skib er afrigget, står kun de nøgne undermaster tilbage, og skibet kan ikke sejle.

➤ **Sekondløjtnant:**

I militæret skelnes der mellem officerer, underofficerer og menige soldater. Sekondløjtnant hører ind under officerer, og er den laveste officersgrad i forsvaret.

➤ **Den danske flåde:**

Den danske flåde er en sømilitær institution som stammer helt tilbage til slutningen af 1300-tallet, hvor Margrethe 1. befalede adelen og købstædernes borgere at bekoste og udruste skibe til rigets forsvar. Den danske flåde består af skibe, der skal forsvare landet, og det er verdens ældste endnu eksisterende sømilitære institution.

➤ **Linjeskib:**

Et linjeskib er en krigsskibstype bygget fra 1600-tallet og frem til miden af 1800-tallet. Linjeskibe havde to eller flere dæk, hvorpå der var anbragt kanoner. De var udstyret med mellem 50-130 kanoner.

Litteratur:

Adriansen, Inge: *Erindringssteder i Danmark. Monumenter, mindesmærker og mødesteder*. Museum Tusulanums Forlag, 2011.

www.monument.dk

<https://natmus.dk/historisk-viden/temaer/militaerhistorie/flaadens-historie/flaadens-foedsel/>

Arkivalier ved Assens Lokalarkiv: A5666 og A 5224. Flere af disse kan du finde i hæftet *Kildebank*.